

פסיק רישא

"מותר לבעול בתולה בשבת ואין בזה משום חובל ומשום צער לה", רמב"ם (פ"ל מהל' שבת הי"ד) ושו"ע (או"ח סימן רפ' סעיף ב') ויש לעיין מ"ט לא מוזכר עניין פתיחת הפתח כלל, שלכאורה הוא איסור שבת בפני עצמו. והנה במהלך הסוגיא בגמ' (כתובות ה'): הועלו כמה סברות לביאור איסור בעילת בתולה בשבת, אמנם נראה שלמסקנה נחלקו רק בסברת דבר שאינו מתכוון וצ"ב. ובמיוחד צ"ע למ"ד ששמואל הוא מהאוסרים וא"כ ודאי אין לפרש משום דשא"מ, דהרי שמואל ס"ל דבר שאינו מתכוון מותר. וצ"ל דחשיב לשמואל מכוון לפתח. אך לפי זה יש להבין מה קשיא ליה לגמ' ממפיס מורסא דשם אינו מכוון, ועוד דלשמואל גופיה לשיטת תוס' (ד"ה "דס") מפיס מורסא באמת אסור מהתורה, עוד צ"ע מ"ט לא הקשתה הגמ' ברישא מסברת פסיק רישא (ואף שרש"י ותוס' תירצו קושיא זו עדיין צ"ב מ"ט לא הקשתה הגמ').

והנה בירושלמי ברכות פ"ב הל"ז "א"ר יעקב בר זבדי קשייתי קומי ר' יוסי מה בינה לבין שובר את החבית לאכול ממנה גרוגרות א"ל וימור דבתרה ובלבד שלא יתכוין לעשותה כלי וכאן שמתכוין לעשותה בעולה כמי שמתכוין לעשותה כלי רב יצחק בר משרשיא או ותקשי מה בינה למפיס מורסא בשבת א"ל ימור בתרא ובלבד שלא יתכוין לעשות לה פה וכאן מכיון שהוא מתכוין לעשות בעולה כמו שהיא מתכוין לעשות הכלי. תניא לא יבעל בתחילה בשבת מפני שהוא עושה חבורה ואחרים מתירים איירי בר אבין טעמון דאחרים למלאכתו הוא מתכוין מאליה נעשית חבורה אסי אמר אסור... נפק משמיה דרב מותר שמעו שמואל ואיקפד וכו' " עיי"ש.

ויש להבין הפשט שמתכוין לעשותה בעולה מקביל לכאורה למושג לפתח הוא צריך, ונראה הביאור דיל"ע בצדדי הספק לפתח הוא צריך או לדם, האם הכונה שבאמת לזה הוא מתכוין הרי פשוט שמתכוין להנאת עצמו ומדוע לא הביאה הגמ' צד זה באיבעית אימא הראשון. ונראה שהביאור בספק הגמ' הוא בהגדרת המעשה, ולכן באר הירושלמי דלא דמי לחבית דשם לא אכפת ליה מהשברים כלל וכן במפיס מורסא לא אכפת ליה שצורת העור תשתנה בחזרה, משא"כ בסוגיין שהשינוי שעושה נשאר והוא מהווה חלק מהמעשה ולזה כוונתו.

ועיין ברשב"א בסוגיין שביאר דעל הצד דלפתח הוא צריך אי אפשר להסתפק אי חשיב מקלקל דלא שייד מקלקל כשצריך לגוף הדבר שמכוין אליו אף שבמושגים של חשיבות חשיב קלקול (וצריך לחלק בין זה לחובל ומבעיר).

א"כ אפ"ל דספק הגמ' הוא בהגדרת המעשה האם חשיב כפותח פתח בבעילתו או שמא צורת המעשה היא התעסקות בדם ולגבי הפתח דומה לשבירת חבית ומפיס מורסא שבאים ממילא, ולפ"ז אפ"ל דאפי' אם יחשב פס"ר לגבי הפתח היות ולא חשיב מתכוין לפתח שוב הוי כמפיס מורסא ושובר חבית שאין בזה מלאכה כלל ולא איכפת לו בפס"ר. אלא דא"כ צ"ע דהגמ' תלי זה במחלוקת ר"י ור"ש אי דשא"מ מותר או אסור בשבת

ולכאורה גם ר"י מודה שמותר לשבור חבית בשבת.

והנה בגמ' בשבת דף קז': "איכא דמתני לה אהא המפיס מורסא בשבת אם לעשות לה פה חייב וכו' מאן תנא אמר רב יהודה אמר רב ר"ש היא דאמר לה מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה.

והתקשו התוס' בכמה מקומות דאם מפיס מורסא חשיב מלאכה שאצ"ל א"כ לשמואל דס"ל כר"י דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייבים עליה בשבת, א"כ חייב ואיך פסק שמואל שמותר.

וכן הקשו בסוגיין דשמואל (וכן רב) צריכים לכאורה לסבור שבעילת בתולה אסורה בשבת דהרי לשיטתם אין היתר במפיס מורסא בשבת.

וכן קשה שיטת הרמב"ם דפסק כרבי יהודה שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייבים בשבת ופסק שמפיס מורסא מותר.

ונראה לבאר דהרמב"ם ס"ל כר"ח (שבת קז'): וז"ל שם: "אע"ג דאוקמינהו רב לר"ש דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור קיי"ל כשמואל דאמר בהו פטור ומותר" הרי שהבין ר"ח דהוי מחלוקת הסוגיות בין רב ושמואל.

ונראה לבאר מחלוקתם ולהקדים, דהנה התוס' (דף ה' ד"ה "האי") הקשו על שיטת הערוך ממפיס מורסא דמ"ט מותר רק משום צער ולא מותר לכתחילה משום פס"ר דלא ניחא ליה וצ"ע מנ"ל לתוס' שמותר רק משום צער דלא מבואר זה בשו"מ וראיתי שהעיר בזה בפניי.

אמנם באור זרוע וכן בתוס' רשב"א על אתר מבוארת הקושיה בתוספת ביאור וז"ל (מועתק מתו"ס הרשב"א) "ע"כ כי להוציא לחה דפטור ואינו חושש לפה כלל ואע"ג דלא ניחא ליה בזה ומסיק פטור אבל אסור אי לא משום צערא דגופא שרי דהתם בח' שרצים קרי ליה מלאכה שאינה צריכה לגופה ומייתי עליה מחט וכו' ולדברי הערוך הוי ליה דבר שאינו מתכוין ומותר". מבואר דזה גופא נקודת המחלוקת בין הערוך לתוס' אם מפיס מורסא חשיב דשא"מ ופס"ר דלא ניחא ליה או מלאכה שא"צ לגופה.

וא"כ נראה ביאור המחלוקת הוא דלתוס' היות והוי פס"ר אין אפשרות להתיר מחמת שלא מכין אלא רק מחמת דהוי מלאכה שא"צ לגופא וממילא צריך להיות אסור לכתחילה, אמנם לערוך בכה"ג מותר. ואפשר להוסיף דרב ושמואל לשיטתיהו דרב דס"ל דשא"מ אסור א"כ מפיס מורסא דהוי פס"ר לר"י דס"ל מלאכה שא"צ לגופה חייבים עליה א"כ יהיה חייב דלא גרע מחתיית גחלים שבארו תוס' ביומא ובכריתות דהוי פס"ר דלא ניחא ליה ולר"ש פטור מחמת מלאכה דא"צ לגופה ולר"י חייב. לכן ס"ל דהמשנה הפוטרת מפיס מורסא בהכרח הוי כר"ש דס"ל מלאכה שא"צ לגופה פטור ואלו שמואל יסבור כקושית התוס' דהוי פס"ר ודשא"מ.

עכ"פ מבואר דמפיס מורסא לר"י הוי איסור תורה בכל עניין, אמנם שבירת חבית צריך לומר דהיות והוי מקלקל לא מתחייב אף לר"י כמו שבארו בחופר גומא וא"צ אלא לעפרה.

ובזה נבוא לביאור סוגייתנו דאם נחשב מכוין הרי שיחשב כעשיית פתח ממש, אמנם על הצד דחשיב שלא מכוין א"כ צ"ל מותר דדמי לשובר חבית ומפיס מורסא אמנם לרבי יהודה עדיין אסור אלא אם נחשיבנו גם לקלקול דבכה"ג גם רבי יהודה מודה דל"ח מלאכה כלל דומיא דשובר חבית ולפי מהלך זה אפשר לבאר דלגבי פתח לא אכפת לן אם הוי פס"ר דכל החיוב בפתח תלי רק אם מכוין או לא כדמוכח מהירושלמי וכמו שבארנו. ונלע"ד בסברא דאף שהגמ' צידדה אי חשיב מתכוין לפתח או לא. לא ניחא ליה לתלות בזה מחלוקת תנאים ואפי' מחלוקת רב ושמואל ברישא נראה לגמ' דוחק דזה דרך הגמ' בכ"מ לתלות במחלוקת ידועה, ולכן ס"ל לגמ' דאחר שמצינו שנחלקו כמה תנאים בהכרח הוי מחלוקת רבי יהודה בדשא"מ.

ומכך שהקשה אביי והרי הוי פס"ר מוכח דהאיסור מחמת הדם ולא מחמת הפתח, דכמו שבארנו בפתח לא אכפת לן דפס"ר, ובזה א"ש שם קושית תוס' דבאמת אין לחלוק בשמואל דאמר יכולני וכו'.

ובזה א"ש דלאסור מחמת פתח אין מקום לשיטתם כלל כדמוכח ממסקנת הגמ' שהסתפקו רק לגבי חובל כפי שבארנו.

ובגמ' שהקשו ממפיס מורסא בהכרח ס"ל דלא מכוין לפתח דא"כ צריך להיות אסור גמור, אלא ודאי שהקשו מחמת הדם ושמואל שאסר בהכרח ס"ל שלדם הוא צריך ולא חשיב דשא"מ ולמתירים חשוב דשא"מ.